

<https://helda.helsinki.fi>

Inkerinsuomalaisten massakarkotukset Stalinin aikana

Reuter, Anni Maria

2022-12-10

Reuter , A M 2022 , Inkerinsuomalaisten massakarkotukset Stalinin aikana . julkaisussa P Pirkkalainen , S Pellander & E Lyytinen (toim) , Suomesta poistetut : Näkökulmia karkotuksiin ja käännytyksiin . Vastapaino , Tampere , Sivut 75-99 . <https://doi.org/10.58181/VP9789517689960>

<http://hdl.handle.net/10138/354528>

10.58181/VP9789517689960

cc_by_nc_nd

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

**PÄIVI PIRKKALAINEN,
EVELIINA LYYTINEN
& SAARA PELLANDER
(TOIM.)**

SUOMESTA POISTETUT

**NÄKÖKULMIA
KARKOTUKSIIN JA
KÄÄNNYTYKSIIN**

**VASTAPAINO
TAMPERE 2022**

Jyväskylän yliopisto / Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Koneen säätiö
Siirtolaisuusinstituutisäätiö
Suomen Akatemia (316621) / Siirtolaisuusinstituutin ARADE-hanke
Suomen Akatemia (338747) / Siirtolaisuusinstituutin INDEFI-hanke
Suomen Akatemia (320323) / Jyväskylän yliopiston DEMESO-hanke

© Vastapaino, tekijät

ISBN 978-951-768-996-0

Kustannusosakeyhtiö Vastapaino
Yliopistonkatu 60 A
33100 Tampere
www.vastapaino.fi

Painopaikka: Hansaprint, Turenki

Sisällysluettelo

Johdanto 7

*Päivi Pirkkalainen, Eveliina Lyytinen
& Saara Pellander*

OSA I

KARKOTUSTEN JA KÄÄNNYTYSTEN HISTORIA

Näkökulmia karkotuksiin historiallisena
tutkimuskohteena 31

Miika Tervonen

Romanit karkotuspolitiikan silmätikkuna 51

Petri Rekonen

Inkerinsuomalaisten massakarkotukset

Stalinin aikana 75

Anni Reuter

Kylmän sodan maastapoistamisen käytäntöjen
murros ja nykyperiaatteiden synty 101

Matti Välimäki

OSA II

KARKOTUSTEN JA KÄÄNNYTYSTEN POLITIIKAT, PROSESSIT JA REPRESENTAATIO

Maastapoistamisten aika 131

Jukka Könönen

Käännytysten käsikirjoitus, rooli ja valta 157

Eila Isotalus

Turvapaikka-asiakirjat ja karkotus 181

Erna Bodström

Karkotukset mediassa pakolaisten
vastaanottokriisin jälkimmäisissä 201

Saara Pellander

OSA III

KARKOTUSTEN JA KÄÄNNYTYSTEN KOKEMINEN

Kokemuksia ja havaintoja lain väkivallasta
karkotuksissa 223

Eveliina Lyytinen

Maasta poistamisen oikeudelliset edellytykset ja
irakilaisten kokemukset paluusta Irakiin 247

Katri Gadd & Hayder Al-Jouranj & Elina Pirjatanniemi

Karkotuksiin liittyvä kärsimys ja byrokraattinen
väkivalta afganistanilaisten mohajerien kokemana 271

Lena Näre & Anna Knappe & Amir Jan

Koulu turvallisena tilana karkotusuhan alla 293

Karina Horsti & Hasan Khademi

OSA IV

KARKOTUSTEN JA KÄÄNNYTYSTEN VASTUSTAMINEN

Toimijat ja tunteet Oikeus elää -protestissa 321

Päivi Pirkkalainen

Kukaan ei ole laitton -kampanja
viranomaispuhetta haastamassa 341

Tiina Seppälä

Kirjoittajat 365

Teoksen kuvitus 370

Teoksen runot 370

Inkerinsuomalaisten massakarkotukset Stalinin aikana

Anni Reuter

Suomessa käydyissä karkotuskeskusteluissa usein unohtuu, että suomalaiset¹ ovat joutuneet monien muiden etnisten ryhmien lailla mittavien karkotusten kohteiksi. Suuriruhtinaskunnan aikana 1800-luvulla yli 3 000 suomalaista tuomittiin ja karkotettiin Siperiaan.² Neuvostoliiton sisällä karkotettiin kokonaisia kansanryhmiä, mikä näkyi karkotettujen suomalaisten määrän räjähdysmäisenä kasvuna. Pelkästään 1930-luvulla noin 45 000 inkerinsuomalaista karkotettiin Siperiaan, Keski-Aasiaan, Muurmanskin alueelle ja muualle aina Sahaliniin asti. Karkotus oli osa tsaarin-aikaista ja neuvostoliittolaista rangaistuskulttuuria, jonka perintö näkyy edelleen Venäjällä.³

Karkotusmotiivit liittyivät aluksi inkerinsuomalaisten talonpoikaiseen luokkataustaan ja neuvostovastaisiin mielipiteisiin.⁴ Väestönsiirtojen tavoitteena oli murtaa vastarinta, pönkittää kommunistisen puolueen ja Josif Stalinin valtaa sekä suojata raja-alueita.⁵ Neuvostoliitto korosti julkisesti etnistä tasa-arvoisuutta, mutta alkoi käyttää karkotusperusteena vähemmistökansallisuutta 1930-luvulla. Inkerinsuomalaiset olivat ensimmäisiä massakarkotuksen kokeneita etnisiä ryhmiä. Ennakkoluuloja heitä vastaan ruokki kommunistinen ideologia: heidät nähtiin uhkana, koska

1 Tarkoitin etniseltä taustaltaan suomalaisia, jotka eivät välttämättä olleet Suomen kansalaisia. Käsittelen erityisesti inkerinsuomalaisia. Myös muita Venäjän suomalaisia pakkosiirrettiin, mutta he saivat useammin yksilötuomioita karkotukseen (Lahti-Argutina 2001).

2 Juntunen 1983; Lahti-Argutina 2001, 24.

3 Matley 1979; Reuter 2020a; Suni 1995; Flink 2010.

4 Matley 1979; Reuter 2020a; Suni 1995; Flink 2010.

5 Mm. Takala 2017.

heillä oli yhteyksiä kapitalistiseen ja länsimaiseen Suomeen.⁶ Toisen maailmansodan-aikana karkotukset kiihtyivät, ja saksalaisten ohella suomalaiset (yli 28 000) karkotettiin piiritetystä Leningradista Siperiaan. Neuvostojohdon tarkoituksena ei ollut pelastaa heidän henkeään vaan ennaltaehkäistä siirtyminen vastapuolelle.⁷ Kaksi kolmasosaa inkerinsuomalaisista evakuoitiin Saksan miehittämältä alueelta Suomeen. Heistä valtaosa, noin 55 000, joutui jatkosodan jälkeen Keski-Venäjän karkotusalueille.⁸

Inkerinsuomalaisten karkotukset ajoittuvat Stalinin valtakauden 1930–1950-luvuille, jolloin valtion valta ulottui ihmiselämän ja yhteiskunnan kaikille alueille. 1900-luvun tunnetuimpia totalitaristisia valtioita olivat natsi-Saksa ja Neuvostoliitto. Molemmat käyttivät hallintakeinoinaan valtioterroria, tiedonvälityksen kontrollia (propagandaa), keskusjohtoista taloushallintoa, aseiden ja väkivallan monopolia, utopistisia tulevaisuuden lupauksia, uskoon perustuvia väitteitä sekä yksipuoluejärjestelmää, jonka johdossa oli yksi henkilö. Sanan- ja ilmaisuvapautta rajoitettiin, ja samalla suosittiin epä-älyllisyyttä, kopiointia, valvontaa ja tottelevaisuutta.⁹ Stalinistiseen aikaan kuuluivat eri ryhmien karkotukset ja asumisrajoitukset. Toisaalta moni muutti luvatta, hiljainen vastarinta oli yleistä, eikä valtio pystynyt hallitsemaan ihmisiä täysin.¹⁰

Karkotuspaikat, niin sanotut erikoissiirtolat, olivat osa Gulag-vankileirijärjestelmää kuten pahamaineiset vankileiritkin. Molempia johti NKVD,¹¹ jonka tehtäviin kuului myös poliittinen terrori. Karkotetuista tuli pakkotyöläisiä siirtoloissa, jotka erikoistuivat maa- ja metsätalouteen tai kaivosteollisuuteen. Kuolleisuus

6 Polian 2004, 43–44, 139–140; Gildi 2007; Martin 1998.

7 Esim. Polian 2004, 139; Gildi 2007; Reuter 2020b.

8 Flink 2010.

9 Arendt 2013. Arendt analysoi, miltä tuntui elää totalitaristisessa valtiossa.

10 Inkerinsuomalaisten hiljaisesta vastarinnasta, Reuter 2019; inkerinsuomalaisten vastakertomuksista, Reuter 2020b.

11 Sisäasiainkansankomissariaatti. Vuonna 1946 NKVD:sta tuli sisäasiainministeriö (MVD) ja Stalinin kuoltua vuonna 1954 Valtion turvallisuuskomitea (KGB).

ja karkuruus olivat niissä suuria.¹² Stalin pyrki etnisen kirjon vähentämiseen ja kansojen sulauttamiseen venäjänkieliseksi neuvostokansaksi erityisesti karkotusalueilla.¹³ Tutkija Leonid Gildinäkee pakkosiirrot osana inkerinsuomalaisten ”salattua kansanmurhaa”¹⁴ ja historian professori Terry Martin suomalaisten ”etnisenä puhdistuksena”.¹⁵

Petroskoin yliopiston historioitsija Irina Takala katsoo suomalaisten karkotusten taustalla olleen eri luokkataustaisten ja poliittisten seikkojen kasaantumisen suomalaisiin. Rajavalvontaa tehostettiin ja väestö haluttiin alistaa Stalinin vallalle.¹⁶

Inkerinsuomalaiset olivat suurin suomalaisvähemmistö Neuvostoliitossa, 1600-luvulta aina Venäjän vallankumoukseen asti lähinnä Itä-Suomesta Inkeriin muuttaneiden suomalaisten jälkeläisiä. He olivat suomenkielisiä ja pääosin luterilaisia. He asuivat maaseudulla, ja heidän lukutaitonsa oli suhteellisen korkea. Inkerinsuomalaisia oli noin 115 000 vuonna 1926.¹⁷ Inkerinsuomalaiset kokivat Inkerin kotimaakseen, vaikkei se ollutkaan virallinen valtio.¹⁸ Historiallinen Inkeri sijaitsee Suomenlahden pohjukassa Pietarin kaupungin ympärillä. Se levittäytyi Suomen vanhalta rajalta Laatokan rannoille ja Viron rajalle asti. Neuvostoviranomaiset eivät passimerkinnöissä erotelleet suomalaisia toisistaan, mutta tutkimuksissa ja karkotusasiakirjoissa kirjoitetaan nimenomaan inkerinsuomalaisista tai Leningradin alueen suomalaisista. Monikulttuurisessa Inkerissä (Leningradin alueella) asui venäläisen valtaväestön ja suomalaisten lisäksi muitakin vähemmistöjä.¹⁹

Historioitsija Pavel Polian kutsui kokonaisia ihmisryhmiä koskeneita pakkosiirtoja totaaliseksi karkotukseksi ja luonnehti

12 Lynne 2007; Barnes 2011.

13 Zemskov 2005.

14 Gildi 2007.

15 Martin 1998.

16 Takala 2017.

17 Matley 1979; Miettinen 2004.

18 Reuter 2020a.

19 Ks. Polian 2004; Gildi 2007; Matley 1979.

suomalaisia yhdeksi kymmenestä totaalisen pakkosiirron kokeenesta etnisestä ryhmästä. Hän erotti toisistaan inkerinsuomalaisten kokemat 1930-luvun karkotukset ja laajemmin suomalaisia koskeneen Leningradin alueen suomalaisten pakkosiirron vuosina 1941–1943 vastapuolelle siirtymisen ehkäisemiseksi. Muita totaalisen karkotuksen kokeneita etnisiä ryhmiä olivat Polianin mukaan muun muassa Venäjän etniset saksalaiset, etniset korealaiset ja Krimin tataarit.²⁰ Totaalisesti karkotetuilta etnisiltä ryhmiltä vietiin pakkosiirtojen lisäksi kulttuuriautonomia ja evättiin pääsy tietuille tärkeille alueille ja armeijaan. Vähemmistön oma kulttuuri tuhottiin ja hallintojärjestelmä lopetettiin.²¹

Kaksi seikkaa määritti karkotuksen sortotoimenpiteeksi Polianin mukaan. Ensinnäkin karkotuksilla oli oikeudellisen luonteen sijaan hallinnollinen luonne, joten pakkosiirretyt eivät saaneet tuomiota karkotukseen. Toiseksi karkotusta sovellettiin kollektiivisesti kokonaiseen ihmisryhmään eli tarkasti määriteltyyn suureen joukkoon ihmisiä. Hallitseva kommunistinen puolue ja neuvostohallitus tekivät pääsääntöisesti karkotuksia koskevat päätökset turvallisuuspalvelunsa NKVD:n tai muiden hallintoelimiensä aloitteesta.²²

Totaalisen karkotuksen käsite toimi teoreettisena analyysivälineenäni hahmottaessani inkerinsuomalaisten kokemien karkotusten kokonaisuutta heidän muistitiedossaan. Lisäsin analyysiini ryhmän ja sen jäsenten kokemat monet eri karkotukset.

Pakkosiirrot koskivat inkerinsuomalaisia paljon suuremmassa määrin kuin neuvostokansalaisia keskimäärin. Vuonna 1944 kaikki inkerinsuomalaiset luokiteltiin virallisesti ”erikoissiirtolaisiksi” eli käytännössä valvonnan alaisiksi karkotetuiksi. Vastaavasti seuraavana vuonna Neuvostoliitossa asui arviolta 2,3 miljoonaa erikoissiirtolaista, mikä oli kuitenkin vain noin yksi prosentti väestöstä.

20 Polian 2004, 2, 42; myös Gildi 2007.

21 Polian 2004, 42.

22 Polian 2004, 2.

Inkerinsuomalaiset määriteltiin vuonna 1947 elinikäisesti karkotetuiksi Stalinin allekirjoittamana, ja asumisrajoitukset purettiin vasta hänen kuolemansa jälkeisenä vuonna 1954.²³

Kokemukset karkotuksista ja terrorista olivat yleisiä ja jaettuja Neuvostoliitossa, mutta niistä ei voinut keskustella julkisesti. Hiljaisuus rikkoontui korkeintaan kuiskauksiin luotettujen välillä. Yksityinen ja perheiden muistitieto säilyttivät tietoa poliittisesta vainosta ja karkotuksista.²⁴ Neuvostohistoria vaiken i etniseen taustaa perustuneista pakkosiirroista.²⁵ Suomessakin poliittinen ilmapiiri, suomettuminen²⁶ ja kylmä sota²⁷ vaiensivat Neuvostoliiton ihmisoikeusrikkomusten sekä suomalaisiin ja muihin vähemmistöihin kohdistuneiden karkotusten ja terrorin julkisen käsittelyn jatkosodan jälkeen. Inkerinsuomalaiset ja heidän historiansa olivat arkaluontoinen tabuaihe aina 1980-luvun puoliväliin asti, jolloin alkoi uudistuspolitiikka perestroika (1985–1991).²⁸ Ilmapiirin vapautuminen näkyi tutkimuksen kasvuna, vähemmistön emansipaationa, lehtikirjoituksina sekä muistelubuumina muun muassa elämäkerrallisessa kirjallisuudessa.²⁹ Neuvosto-Karjalan kirjallisuuslehti *Punalippu* (nykyään *Carelia*) käsitteli vuonna 1987 ensimmäistä kertaa 50 vuoteen inkerinsuomalaisten kokemaa terroria, mikä nostatti kansallista itsetuntoa ja keskustelua.³⁰ Paluumuuttoa Suomeen perusteltiin inkerinsuomalaisten väestönpalautuksista jääneellä ”kunniaavelalla” ja neuvostokarkotuksilla.³¹ Inkerinsuomalaisten historia ja traumaattiset karkotuskokemukset ovat olleet esillä Kansallismuseon näyttelyssä Inkeriläi-

23 Polian 2004; Gildi 2007, 150.

24 Sherbakova 1991, 103; Reuter 2020b; 2021; Peltonen 2020, 134–135.

25 Ro'i 2009.

26 Suomettumisella tarkoitetaan voimakkaamman valtion vaikutusvaltaa heikomman naapurimaan asioihin, ja siihen liittyi myös itsesensuuria.

27 Kylmä sota loppui Neuvostoliiton hajoamiseen vuonna 1991, mutta lientyi jo aiemmin 1970-luvulla.

28 Myös Rautajoki 2017.

29 Esim. Sihvo 1992.

30 *Punalippu* 8/1987.

31 Lepola 1997 eduskuntakeskustelusta.

set – unohdetut suomalaiset vuonna 2020.³² Inkerinsuomalaisten historia puuttuu kuitenkin edelleen suomalaisista koulukirjoista.³³

Venäjä myönsi venäjänsuomalaisten kansanmurhan ja rehabilitoi heidät vuonna 1993 vainottuna kansana.³⁴ Nyky-Venäjän historiapolitiikka³⁵ jatkaa Neuvostoliiton perintöä ja toisen maailmansodan sankarimyyttiä vihollisten nujertamisesta ja karkottamisesta. Kansalaisiin kohdistettu väkivalta on suurelta osin käsittelemättä. Julkista keskustelua on rajoitettu lainsäädännöllä, kuten kieltämällä valtiovallan näkökulmasta väärät historiantulkinnat. Stalinin kunniaa on palautettu ja opposition toimintamahdollisuuksia rajoitettu.³⁶ Stalinin vainoja tutkineen ja poliittisen sörön historialle omistautuneen Memorial-ihmisöikeusjärjestön toimintaa on häiritty: se julistettiin vuonna 2014 ”ulkomaiseksi agentiksi”, ja loppupalvesta 2021 Venäjän syyttäjät kielsivät järjestön toiminnan.³⁷

Aineistoni on suullista muistitietoa pakkosiirroista, oma-kohtaisiin ja yhteisöllisiin kokemuksiin perustuvaa historiallista tietoa siitä, mitä kertojat uskovat, käsittävät ja tulkitsevat menneisyydessä tapahtuneen. Suullinen muistitieto kerrotaan usein elämäkerrallisten kertomusten ja historiallisten lausuntojen muodossa. Se voi johtaa teorioihin ja uuteen historialliseen tietoon, joka koskee erityisesti ryhmiä, jotka virallinen historiankirjoitus on sivuuttanut. Muistitieto ei välttämättä kerro, mitä todella tapahtui vaan mitä ihmiset uskovat tapahtuneen ja mikä on tapahtuman merkitys heille.³⁸

Tutkin muistitiedon avulla pakkosiirtoja karkotettujen inkerinsuomalaisten näkökulmasta. Analysoin 24 pakkosiirretyn in-

32 Kansallismuseo 2020.

33 Ks. Flink 2017.

34 Gildi 2007.

35 Historian käyttö politiikan välineenä.

36 Esim. Wijermas 2018.

37 Esim. *Helsingin Sanomat*-STT-AFP 11.11.2021: Venäjän syyttäjälaitos valmistautuu lopettamaan arvostetun Memorial-järjestön toiminnan (haettu 7.12.2021).

38 Portelli 2015.

kerinsuomalaisen suullisia elämänhistorioita, joissa he kuvasivat omakohtaisia karkotuksia: 1930-luvun pakkosiirtoja Inkeristä eri puolille Neuvostoliittoa³⁹, karkotusta Leningradin piirityksestä Siperiaan toisen maailmansodan aikana⁴⁰ tai Suomessa vietetyn evakkoajan jälkeistä väestönsiirtoa Inkerin ohi Keski-Venäjän karkotusalueille jatkosodan jälkeen. Pakkosiirto koski useammin naisia kuin miehiä, inkeriläismiesten vangitsemisten, terrorissa kuolemissa ja (työ)armeijan takia. Aineistoni koostuu 20 naisen ja neljän miehen haastatteluista. Haastateltavat olivat syntyneet 1910- ja 1920-luvuilla ja puhuivat inkerinsuomen murteita. Haastattelut tehtiin Venäjällä, historiallisessa Inkerissä ja Virossa vuosina 1990–1997, jolloin keskusteluilmapiiiri oli vapautunut ja aikuisena karkotettuja oli edelleen elossa.⁴¹

Tutkin inkerinsuomalaisten massakarkotusten kokonaisuutta ja totaalisuutta Neuvostoliitossa Stalinin aikana. Muistitietoi-aineisto ja elämänhistoriallinen tutkimus kytkeytyvät historialliseen, yhteiskunnalliseen ja kansatieteelliseen tutkimukseen sekä muistitietotutkimukseen.⁴² Analysoin, miten pakkosiirrot ja totaalin karkotus näkyivät inkerinsuomalaisten elämänkerrallisessa muistitiedossa.

Totaalinen karkotus elämänhistorioiden valossa

Inkerinsuomalaisten massakarkotukset ja niitä seurannut diaspora Neuvostoliiton sisällä alkoivat 1930-luvulla.⁴³ Joukkokarkotukset

39 Ks. Reuter 2020a.

40 Ks. Reuter 2020b.

41 Itä-Suomen (Joensuun) yliopiston kielitieteilijät tekivät haastattelut hankkeessa ”Inkerinsuomalaisten kieliolot ja inkerinsuomen nykytila”, jota johtivat Ilkka ja Muusa Savijärvi. He laativat haastattelurungon, jolla tutkittiin inkerinsuomen tilaa keräämällä elämänhistorioita. Haastattelut nauhoitettiin, litteroitiin ja tallennettiin Itä-Suomen yliopiston suomen kielen laitoksen kokoelmaan. Tutkimuseettisistä syistä poistin haastateltujen nimet ja tunnistetietoja. Sain haastattelut haltuuni tutkimusryhmältä. Ks. myös Riionheimo 2007, 20–21.

42 Esim. Peltonen 2020; Kaivola-Bregenhøj 1999.

43 Reuter 2020a. Venäjän vuoden 1917 vallankumouksen ja Inkerin kansannousun (1918–1920) jälkeen Inkeristä muutti Suomeen pakolaisia, jotka olivat osa inkerinsuomalaisten diasporaa rajan takana Suomessa.

jatkuivat 1940-luvulla ja hajaannus syveni, kun pakkosiirrot ulotuivat koskemaan käytännössä kaikkia Neuvostoliitossa asuvia inkerinsuomalaisia, ilman kytköstä luokkataustaan tai poliittisiin mielipiteisiin. Vuonna 1944 pakkosiirtolaisuus ja asuinpaikkarakojitukset koskivat virallisesti jo koko vähemmistöä.⁴⁴ Pakkosiirto Inkeristä muualle Neuvostoliittoon diasporaan oli sukupolvikokemus, joka leimasi Inkerissä syntyneiden 1930- ja 1940-luvulla eläneiden inkerinsuomalaisten elämää.⁴⁵

Totaaliseen pakkosiirtoon liittyi karkotuksen lisäksi suomalaisen kulttuurin ja hallintojärjestelmän lopettaminen.⁴⁶ Inkerissä ja Pietarin kaupungissa toimineet suomenkieliset koulut, ylempi koulutus, sanomalehdet, kirjankustantamot, kirjastot, teatteri ja muut kulttuuri-instituutiot lopetettiin.⁴⁷ Suomen kielen käyttö kiellettiin vuonna 1937, ja koulun virallinen opetuskieli vaihdettiin venäjäksi vuonna 1938. Suomen puhumisesta välitunneilla rangaistiin ja perheitä käskettiin vaihtamaan kotikielensä venäjäksi:

Kävin vielä koulua. Käsky oli aina, että puhelkaa venäjäksi kotona-
kin. Samantekevää, puheltiin omalla kielellä. Vainottiin, jos suomen
kielellä puhut. Aina pelotti, ettei kukaan kuulisi.⁴⁸

Suomesta tuli luotettujen kesken käytetty kieli ja venäjästä virallisen kommunikaation kieli, johon vaihdettiin, jos paikalla oli yksikin venäjänkielinen.⁴⁹ Jotkut haastateltavat kertoivat, että heidän oli pakko luopua äidinkielestään selviytyäkseen.⁵⁰ Monet lopettivat suomen puhumisen pelon takia.⁵¹ Kouluopinnot jäivät lapsilla

44 Gildi 2007, 95–100.

45 Miettinen 2004.

46 Polian 2004.

47 Esim. Gildi 2007.

48 H595.

49 Esim. H593.

50 H454.

51 H432.

usein lyhyiksi tai loppuivat kesken⁵² pakkovenäjän, huonon kieli-
taidon, karkotusten, sodan tai ateismin ja pioneereihin painosta-
misen takia.⁵³

1930-luvulla inkerinsuomalaisten tärkein kulttuurinen keskus,
luterilainen Inkerin kirkko, tuhottiin ja kirkot suljettiin muodol-
lisesta uskonnonvapaudesta huolimatta.⁵⁴ Samaan aikaan luteri-
laisuuden kanssa hävitettiin talonpoikainen elämäntapa ja kylä-
kulttuuri. Haastateltu inkeriläismies kuvasi valtavaa muutosta ja
työarmeijaan joutumistaan:

Koulussa oli ateistinen opetus, opetettiin yhtä, ja kotona toista,
että Jumalaa pitää rukoilla. Tuli vainon ja vangitsemisten aika.
Kaikki tuhottiin. Ihmiset tehtiin kulakeiksi, kuten vaimoni, joka
siirrettiin perheen kanssa Keski-Aasian hiekka-aroille. Siellä koko
perhe kuoli nälkään ja kuumuuteen. Onneksi pääsi pakenemaan.
Isääni tulivat yöllä KGB:n tai NKVD:n jäsenet vangitsemaan.
Häntä kidutettiin ja tuomittiin ammuttavaksi. Syytä ei muuta kuin
uskoi Jumalaan ja oli kiittänyt, että Suomessa on hyvä elää. Kylässä
oli noin 80 miestä, mutta jäljelle jäi vain kahdeksan. Minua eivät
armeijaan laskeneet, kun olen suomalainen. Laittoivat Arkangelista
pohjoiseen.⁵⁵

Miehiä siirrettiin sodan aikana työarmeijaan, jonka olosuhteet
muistuttivat vankileirejä. ”Sota-aikana olin rakennuspataljoo-
nassa. Mie rintamalla en ollut, kun olen suomalainen. Kovast oli
työtä ja kovast huonot syömiset”, inkeriläismies kuvasi työarmeij-
ajavuosiaan 1941–1947.⁵⁶

Maatalouden kollektivisointi, maan teollistaminen ja yksityi-
syrityksyyden lopettaminen hävittivät perhetilat, kaupan, itsenäi-

⁵² Esim. H430; H454; H583.

⁵³ Esim. H431; H454; H616; 758a; H758a.

⁵⁴ Esim. Jääskeläinen 1982.

⁵⁵ H593.

⁵⁶ H596. Työarmeijasta myös H617; H623.

sen ammatinharjoittamisen ja perinteisen elämäntavan. Maanviljelijöitä karkotettiin, vangittiin ja painostettiin siirtymään kolhooseihin, minkä seurauksena monet pyrkivät kaupunkiin. Suomalaiskylät tyhjenivät ja tyhjennettiin, jolloin ne autioituivat tai venäläistyivät. Inkerinsuomalaiset joutuivat totaalisen väestönsiirron kohteeksi Neuvostoliitossa: jos heitä ei pakkosiirretty 1930-luvulla, se tapahtui viimeistään 1940-luvulla.⁵⁷ Vain harva pystyi vaikuttamaan omaan työhönsä ja asuinpaikkansa, mikä teki inkerinsuomalaisista käytännössä pakkotyöläisiä kolhooseissa, metsätoissa, kalastuksessa ja kaivoksissa.⁵⁸

Totalinen karkotus näkyi perheiden hajoamisena.⁵⁹ Monet kuolivat ennenaikaisesti karkotusmatkalla ja karkotuksen huo-noissa elinoloissa⁶⁰ sekä nälänhädissä, sodissa ja Stalinin terroris-sa.⁶¹ Joskus perheenjäsenet erotettiin työkyvyn perusteella karko-tuksessa eri alueille⁶² tai mies joutui armeijaan tai työarmeijaan. Yhdessä pysyminen saattoi vaatia jopa paon puolison luokse.⁶³ Perheiden hajoamiseen vaikuttivat myös karkotettujen ja heidän vanhempiensa erot, jotka johtuivat epävarmuudesta tai puolisoien joutumisesta asumaan eri paikkakunnille.⁶⁴

Monet perheet jäivät ilman isää tai aviomiestä. Leskeys ja yksin jääminen kytkettiin muistitiedossa yhteen inkerinsuomalai-suuden ja Stalinin terrorin kanssa.⁶⁵ Avioliiton solmiminen vai-keutui, kun miehiä oli vähän ja papitkin karkotettiin tai vangit-tiin.⁶⁶ Liittojen ja perheiden monietnisyyys tulkittiin seuraukseksi karkotusten ja terrorin aiheuttamasta hajaannuksesta: ”Maail-

57 H432. Mm. Reuter 2020a.

58 Esim. H431; H432.

59 Reuter 2020b. Esim. H432. Naisen aviomies kuoli vankilassa, äiti ja sisar Siperian karkotuksessa.

60 Reuter 2021.

61 Esim. H432. Aviomies vangittiin ja kuoli vankilassa.

62 Reuter 2020a.

63 Esim. H754.

64 Esim. H712; H761a; H571b. Vanhempien erosta esim. H571b; H761a.

65 Esim. H431; H432b.

66 H572a.

malla kun oltiin, niin kaikki meni kuka millaisellekin.”⁶⁷ Toiseen etniseen ryhmään kuuluvan kanssa avioituminen mahdollisti suomalaisuudesta johtuvien vaikeuksien päättymisen. Muutama inkeriläisnainen kertoi avioituneensa välttyäkseen pakkosiirrolta.⁶⁸ Suomalaisen nimen vaihtaminen venäjänkieliseksi tai esimerkiksi virolaiseksi lopetti karkotukset.⁶⁹

Toistuvat pakkosiirrot ja asumisrajoitukset

Vuoteen 1945 mennessä Inkeri oli tyhjennetty suomalaisista ja kaikki inkerinsuomalaiset luokiteltu virallisesti pakkosiirretyiksi. Muistitieto nosti esille pakkosiirtojen unohdettuja puolia kuten karkotusten laajuuden, toistuvat pakkosiirrot ja asumisrajoitusten kattavuuden. Karkotus Inkeristä ja sitä seuranneet muutot aiheuttivat monien elämässä juurettomuutta ja jatkuvaa siirtymistä: ”Vaeltaa on saanut meidän kansa.”⁷⁰ Paikasta toiseen ”vaeltaminen” koski niin yksittäisiä elämänkaaria kuin inkerinsuomalaisia ryhmänä. Eri pakkosiirrot ja asuinpaikat, paot ja vapaaehtoiset muutot tekivät inkerinsuomalaisten elämästä rikkoalaisen. ”Elämä on ollut niin monimutkaista. Meidän on pitänyt aina kulkea niin kuin mustalaiset”, usean karkotuksen kokenut nainen kertoi.⁷¹

Aineistossani oli monta usean karkotuksen ja usean paon kokenutta, eikä kolmekaan karkotuskertaa elämän aikana ollut harvinaista. Monet inkeriläisnuoret karkotettiin perheensä kanssa 1930-luvulla Keski-Aasiaan, mutta he pakenivat takaisin Inkeriin, josta heidät karkotettiin toistamiseen sodan aikana Siperiaan tai Suomen kautta Keski-Venäjälle. Uusista karkotuspaikoista he pyrkivät Inkeriin ja Viroon, joista heidät jälleen karkotettiin.⁷²

67 Esim. H566a.

68 Esim. H451; H452; H583.

69 Esim. H616; H451; H452; H583.

70 H589.

71 H754.

72 Esim. H430; H435; H454; H456.

Moni pakeni karkotuspaikastaan useaan otteeseen.⁷³ Vuonna 1936 Inkeristä Äänisjärvelle karkotettu nainen pakeni takaisin Inkeriin, mutta muutti toisen maailmansodan jaloista Muurmanniin karkotettujen inkerinsuomalaisten luokse. Sodan aikana hänet pakkosiirrettiin Muurmannista Siperiaan: ”Sit varten ko oltiin suomalaiset.”⁷⁴ Monet Muurmannin alueen suomalaisista karkotettiin Itä-Karjalaan.⁷⁵ Siperian sisällä inkeriläisnainen pakeni jo toistamiseen karkotuspaikastaan, tällä kertaa työarmeijasta vapautetun inkeriläismiehensä luokse.⁷⁶

Pakkosiirtojen historiallinen tutkimus on perustunut pitkälti neuvostoviranomaisten asiakirjoihin, jolloin yksittäisen ihmisen kokemat useat pakkosiirrot ovat jääneet vähälle huomiolle. Uusi väestönsiirto, pako tai muutto johti elämän aloittamiseen uudelleen uudessa paikassa, vaikka haastateltu oli saattanut luulla elämänsä vakiintuneen. Erilaiset muutot saman ihmisen elämässä toistuivat elämänhistorioissa. Muistitieto toi esille paitsi inkerinsuomalaisten lukuisat karkotukset myös toimijuuden totalitaristisissa oloissa, mikä näkyi monina muuttoina ja pakoina.

Vuonna 1915 syntyneen inkerinsuomalaisen naisen elämäнкаari.⁷⁷

1915	Syntyi Inkerissä.
1920–1930	Isä kuoli, äiti jäi leskeksi. Pari vuotta koulua. Työhön lapsenhoitajaksi.
1931–1937	Ripille 1931. Naimisiin 1932. Perhetila vietiin. Kolhoosiin. Neljä lasta.
1938	Veli vangittiin terrorissa.

⁷³ Esim. H430; H435; H454; H456.

⁷⁴ H754.

⁷⁵ Kirje Itä-Karjalasta 21.9.1943. Kurko 1943, 165–168. NKVD:n asetus 23.6.1940 no. 1095/495 käski tyhjentämään Muurmannin alueen suomalaisista Lahti-Argutinan mukaan (2001, 26). Lappalainen & Turtola 2019, 29–31.

⁷⁶ H754.

⁷⁷ H431

1939–1941	Mies talvisotaan ja toiseen maailmansotaan, josta ei palannut. Leskeys.
1941	Karkotettiin Inkeristä lapsineen Siperiaan metsätyöhön. Lähti kolhoosiin.
1945	Palasi Siperiasta Inkeriin.
1947	Karkotettiin Inkeristä. 24 tuntia aikaa lähteä. Muutti Viroon.
1948	Karkotettiin Virosta Pihkovaan Keski-Venäjälle.
1949	Muutti Pihkovasta Karjalaan, jonne rekrytoitiin suomalaisia. Passikontrolli.
1969	Palasi Viroon tyttären kanssa.
1990	Haastattelu.

Esimerkin inkeriläisnainen karkotettiin kolme kertaa. Toisen maailmansodan aikana hänet pakkosiirrettiin Siperiaan, vaikka hänen miehensä taisteli puna-armeijassa ja kuoli sodassa. Siperiassa nainen joutui metsätyöhön, muttei saanut palkkaa eikä riittävästi ruokaa. Tämän seurauksena hän lähti luvatta kolhoosiin, jossa ruokatilanne oli parempi. Nainen palasi sodan loputtua Inkeriin, mistä hänet käskettiin poistumaan vuorokauden kuluessa vuonna 1947. Hän muutti kulttuurisesti läheiseen ja muuta Neuvostoliittoa vauraampaan Viroon, josta inkerinsuomalaiset kuitenkin karkotettiin jo heti seuraavana vuonna. Muistitiedon mukaan heitä pakkosiirrettiin Siperiaan, Keski-Venäjälle ja Karjalaan.⁷⁸

Esimerkin nainen ja moni muu inkerinsuomalainen muuttivat 1940-luvun lopulla Karjalaan, jonne rekrytoitiin suomalaisia metsätyöhön vuosina 1948–1950.⁷⁹ Muistitiedon mukaan Karjalan elintaso, palkka ja ruokatilanne olivat kuitenkin matalat. Inkerinsuomalaisia koskivat edelleen asumisrajoitukset, ilmoittautumis-

78 Esim. H454; H451; H452; H782. Esim. H593 karkotettiin Virosta Karjalaan härkävaunussa.

79 H431; H432a; H449.

velvoite ja passin rekisteröinti.⁸⁰ Esimerkin nainen valitti asiasta Moskovaan, jolloin hänen passistaan poistettiin ”kansanvihollisen leima”, ilmeisesti sotalleskeyden tähden. Köyhyyden takia hän palasi tyttärensä kanssa Viroon. Inkeriin he eivät voineet palata, koska kotitalo oli tuhottu ja kotiseutu puhdistettu suomalaisista. Lisäksi paikalliset suhtautuivat heihin vihamielisesti.⁸¹

Jotkut haastateltavat kertoivat, kuinka heidät pakkosiirrettiin toistuvasti viholliskuvien takia. Kolme kertaa karkotettu nainen kuvaa Virosta karkotusta:

Taas käytiin laittamaan pois inkerinsuomalaisia. Ja taas annettiin miulle 24 tuntia. Niin olen suuri vihavainolainen, jotta kolme kerta olen valtion puolelta saanut 24 tuntia.⁸²

Kuten kertomuksesta ilmeni, viranomaiset antoivat karkotuksissa usein vuorokauden aikaa varustautua pakkosiirtoon tai alueelta poistumiseen. Viranomaiset veivät karkotuksessa inkerinsuomalaisilta passin tai leimasivat siihen ”kansanvihollisen leiman” ja velvoittivat ilmoittautumaan säännöllisesti, usein myös varsinaisen pakkosiirron loputtua. Inkerinsuomalaisilta kiellettiin asuminen lähellä suuria kaupunkeja ja raja-alueella.⁸³ Muistitiedosta ilmeni asuinrajoitusten kattavuus myös karkotuspaikan ulkopuolella.

Oliko palautus Suomesta Neuvostoliittoon pakkosiirto?

Natsi-Saksa miehitti toisen maailmansodan aikana suuren osan Neuvosto-Inkeriä Viron suunnasta Leningradin esikaupunkeihin asti. Inkeriläiset evakuoitiin vuosina 1943–1944 Suomeen. Yhteensä muutti yli 63 000 inkerinsuomalaista sekä suomensukui-

80 H431; H432a; H449.

81 H431; H432.

82 H452.

83 Esim. Lynne 2007; Reuter 2020a; 2020b.

sia inkerikkoja ja vatjalaisia. Vaikka lähtijät yleensä allekirjoittivat asiakirjan muuton vapaaehtoisuudesta, Suomessakin elämään liittyi pakkosiirron elementtejä. Asumista, matkustamista, työntekoa ja poliittista osallistumista rajoitettiin. Inkerinsuomalaiset sijoitettiin siirtolaitteisiin, myöhemmin karanteenilaitteisiin ja työhön. Suomessa vietetty aika jäi yleensä lyhyeksi, yhteen tai kahteen vuoteen, minkä jälkeen valtaosa palasi tai palautettiin Neuvostoliittoon.⁸⁴

”Siirtoväen” elämä ei ollut vapaata Suomessa, sillä Valtiollisen poliisin (Valpo) työntekijät kuulustelivat heitä, tarkkailivat heidän mielialojaan ja valvoivat eri keinoin inkeriläisiä, jotka olivat edelleen neuvostokansalaisia. Karanteenilaitteita vartioitiin, ja ne oli aidattu. Työhön määrättiin, ja vain paikoin hakijan toiveet huomioitiin. Moni Suomeen evakuoitu inkeriläinen olisi halunnut kaupunkiin ammattiaan vastaavaan työhön, mutta heidät pyrittiin sijoittamaan maaseudulle maatyöhön ja naiset palvelijoiksi. He eivät myöskään saaneet osallistua politiikkaan. Valpolta tarvittiin lupa liikkumiseen, ja uudella asuinpaikkakunnalla täytyi ilmoittautua poliisille ja työvoimaviranomaisille. Suur-Suomi kaavailuissa suunniteltiin inkerinsuomalaisten väestönsiirtoa sodan tyhjentämään Itä-Karjalaan, mutta suunnitelmat kariutuivat.⁸⁵

Jatkosodan loputtua Valtiollisesta poliisista tuli niin sanottu Punainen Valpo (1945–1948), koska se läheni poliittisesti kommunisteja eikä puuttunut valvontakomission painostukseen. Paluu Neuvostoliittoon oli rauhansopimuksen mukaan vapaaehtoista – inkeriläissotilaita, orpoja ja Suomeen pakkosiirrettyjä lukuun ottamatta. Valvontakomission näkemyksen mukaan kaikki neuvostokansalaiset tuli kuitenkin palauttaa. Suomen viranomaiset alistuivat tulkintaan tai jättivät ilmaisematta kantansa. Samalla he luovuttivat inkerinsuomalaisten nimet ja asuinpaikkatiedot ko-

84 Nevalainen 1990; Rautajoki 2020; Flink 2010.

85 Nevalainen 1990; Rautajoki 2020; Flink 2010.

missiolle. Siirtoasiainosasto ilmoitti, ettei lähtöilmoittautumista saa perua. Suomalaisviranomaiset noudattivat rauhannehtoja tiukemmin kuin ne Suomea olisivat velvoittaneet, käytännön vaihdellussa paikkakunnittain. Komission jäsenet kiersivät maata, suostuttelivat ja pelottelivat palaamaan. He saattoivat tehdä viisikin painostuskäyntiä yhden ihmisen tai perheen luokse. Väestönsiirroista, leireistä ja palautuksista kirjoittaminen suomalaislehtiin oli sotasensuurin aikana kiellettyä, mutta komission vaatimuksesta lehdistä julkaistiin ilmoituksia, joissa kerrottiin, milloin neuvostokansalaisten oli saavuttava rautatieasemille. Suomeen perustettiin kokoamiskeskuksia, ja palautukset toteutettiin pääasiassa vuodenvaihteessa 1944–1945.⁸⁶

Neuvostoliitossa tehtyjen salaisten päätösten mukaan inkerinsuomalaisia ei päästetty kotiseudulleen.⁸⁷ Kun ensimmäiset inkerinsuomalaiset oli pakkosiirretty Keski-Venäjälle, asiasta kulkeutui tieto Suomeen, mutta kuljetuksia ei lopetettu.⁸⁸ Valpo ilmeisesti tiesi asiasta jo alun perin, sillä asia oli pääteltävissä heille luovutetuista juna-aikatauluista.⁸⁹ Valpon arvion mukaan alle puolella inkeriläisistä pakolaisista oli ollut lähtöhaluja, mutta lopulta suurin osa heistä (85 %) palasi tai palautettiin Neuvostoliittoon.⁹⁰ Pelko ajoi monet takaisin, sillä moni pelkäsi, että Suomeen jäävät pakkosiirretään myöhemmin, mistä seuraisi ongelmia Neuvostoliitossa.⁹¹ Osalle väitettiin, että lähtö oli pakollinen.⁹² Muistitiedon mukaan lähtijöille annettiin Suomessa katteettomia lupauksia pääsystä kotiin. ”Nehän petti, kun sanoivat, että kodit ovat tallessa, tulkaa omaan kotiin. Petos oli koko ajan.”⁹³ Vapaaehtoisesta paluusta Neuvostoliittoon ei voi siis puhua. Väestönkuljetusten

86 Nevalainen 1990; Flink 2010; Rautajoki 2020.

87 Flink 2010.

88 Jääskeläinen 2011.

89 Nevalainen 1990; Flink 2010; Rautajoki 2020.

90 Nevalainen 1990; Flink 2010; Rautajoki 2020.

91 Esim. H454. Ks. Jääskeläinen 2011, 162–176.

92 Esim. H598.

93 H615.

todellista päämäärää neuvostoviranomaiset eivät paljastaneet palaajille⁹⁴:

En minä olisi tullut pois, mutta meille sanottiin, että jokainen saa palata omaan kotiin. Kellä kotia ei ole, ne kaikille rakennetaan.⁹⁵

Matkalla palaajien omaisuutta takavarikoitiin rajalla ja junat lukittiin ulkopuolelta.⁹⁶ Suomesta alkanut väestönsiirto muuttui viimeistään rajan ylityksen jälkeen pakkosiirroksi.

Rauhanehtojen mukaisesti Suomi osallistui inkerinsuomalaisten pakkosiirtoihin pakkopalauttamalla Suomen puolella taistelleita sotilaita, suomalaisperheisiin adoptoituja inkeriläissorpoja ja Miehikkälän keskitysleirin inkeriläissiviilejä.⁹⁷ Inkeriläissotilaille oli suullisesti luvattu Suomen kansalaisuus, mutta jatkosodan jälkeen heitä vangittiin ja luovutettiin vuoteen 1954 asti. Vangitsemiin johtavista tiedoista luvattiin tuntuva 25 000 markan palkkio. Suuri osa Suomen puolella taistelleista inkeriläissotilasta pakeni, usein myötämielisten suomalaisten vartiosotilaiden ja siviilien auttamina Ruotsiin, jossa he saivat poliittisen turvapaikan. Suomesta pakkoluovutettiin tai palasi noin 770 inkerinsuomalaista sotilasta Neuvostoliittoon,⁹⁸ missä heidät tuomittiin 10–25 vuodeksi vankileireille.⁹⁹

Suomalaisperheisiin sodan aikana adoptoidut orvot palautettiin pakkovoimin. Vanhemmat olivat kiintyneitä adoptiolapsiinsa ja olisivat halunneet pitää heidät. Valvontakomissio ei kä-

94 Myös esim. Jääskeläinen 2011, 162.

95 H446.

96 Flink 2010, 220. Katso myös Rautajoki 2020.

97 Rautajoki 2020. Miehikkälän keskitysleirille tuotiin 341 inkeriläistä siviiliä, kun Suomen valtasi Pohjois-Inkerin Valkeasaaren marraskuussa 1941. Rautajoki 2020, 164.

98 Vuoden 1945 loppuun mennessä Valpo palautti 170 Erillispataljoona 6:n inkeriläissotilasta. Yli 300 pakeni Ruotsiin tai piiloutui Valpolta. Heimopataljoona 3:n 650 miehestä noin 350 päätyi palautettavaksi. Arviolta 250 palasi perheidensä mukana. Nevalainen 1990, 304–305; Mutanen 1999; Rautajoki 2020.

99 Kauppala 2011.

sitellyt vanhempien anomuksia luvatusi vaan pakkosiirsi kaikki tietoonsa tulleet adoptiolapset ja perusteli asiaa lasten kasvattamisella ”poliittisesti valveutuneiksi”.¹⁰⁰ Orvot kuljetettiin eri puolille Neuvostoliittoa lastenkoteihin, joissa heillä oli sopeutumis- ja oppimisvaikeuksia heikon venäjän kielen taitonsa takia. He kaipasivat ottovanhempiaan, joihin he yleensä kadottivat yhteyden, kuten myös inkerinsuomalaisiin sukulaisiinsa, suomen kieleen ja suomalaiseen kulttuuriin.¹⁰¹

Kotiinpaluun lupauksista huolimatta Suomeen evakuoituit inkerinsuomalaiset joutuivat viidelle karkotusalueelle Keski-Venäjälle: Jaroslavl, Kalinin, Pihkovan, Novgorodin (Tverin) sekä Velikolukin alueille pakkosiirron oloihin ilman muutto-oikeutta.¹⁰² Neuvostoliittoon palautettiin tai palasi yhteensä noin 54 700 inkeriläistä junalasteittain, pääasiassa vuodenvaihteesta 1944–1945 aina vuoteen 1947 asti.¹⁰³

Keski-Venäjällä inkerinsuomalaiset sijoitettiin muistitiedon mukaan alkeellisiin kolhooseihin, metsätöihin tai turvesoille, missä ruokaa, lämmintä asuinsijaa tai työtä ei ollut aina tarjolla. Suomeen evakuoitu inkeriläisnainen kertoi, että hän olisi jäänyt Suomeen, jos olisi tiennyt väestönsiirron todellisesta päämäärästä:

Meidät tuotiin Suomesta Leningradiin. Meillä oli niin hyvä mieli jot myö mennään kotiin! Mutta meidät käännettiin ja vietiin toista tietä. Kotiin ei saatu palata. Venäjälle kun tuotiin, niin sanottiin, että meidät tuotiin kymmeneksi vuodeksi sinne, pois ei päästä, mutta pakenin. Kolhoosi oli niin köyhä, ettei siellä ollut leipää eikä työtä. Vaihdoin Suomesta ostettuja vaatteita ruokaan. Pää-

100 Nevalainen 1990; Leskinen 2007.

101 Flink 2010, 201–207.

102 Flink 2010, 214–216. Jaroslavl alueille vietiin 5 000 perhettä ilman muutto-oikeutta pakkosiirron oloihin, Kalinin alueille 3 000, Novgorodin (Tverin) alueille 2 000, Pihkovan alueille 1 000 ja Velikolukin alueille 1 000.

103 Flink 2010, 181–183.

tin, että lähdän lasten kanssa. Tulimme jalkaisin. Aamulla oli sata-nut lunta ja lapset itkivät, mutta rauhoittuivat, kun lauloin heille matkalla [Viroon].¹⁰⁴

Moni Keski-Venäjälle kyyditetty pakeni Viroon, jossa he olivat olleet sodan aikana ennen evakuointia Suomeen. Viroon muutaneet kiersivät Suomenlahden ympäri pääsemättä takaisin kotimaahansa Inkeriin.¹⁰⁵

Unohdetut pakkosiirrot

Toisen maailmansodan loputtua Inkeriin suuntautui muuttoa eri puolilta Neuvostoliittoa sen eri karkotuspaikoista. Jotkut inkerinsuomalaiset ehdivät asua kotonaan tai sodassa tuhoutuneen kotinsa lähistöllä vuosia tai kuukausia. Inkerinsuomalaiset karkotettiin Inkeristä jälleen vuonna 1947, eivätkä pakkosiirrolta välttyneet edes veteraanit.¹⁰⁶ Paluuta yrittäneet ajettiin muualle¹⁰⁷:

Mie tahoin tulla omaan kotiin, työhön mennä, elämään ja omaa maata pitämään. Tulimme pois Siperiasta. Kotiin ei lasketakaan. Leningradin asemalla ihmiset tulivat vastaan ja sanoivat: 'Sisään ei kirjoiteta. Kaikki suomalaiset ajetaan pois.'

Monet muut kansallisuudet, kuten venäläiset, saivat palata koteihinsa Leningradin alueelle.¹⁰⁸ Haastateltujen mukaan inkerinsuomalaisiin kohdistui vainoa, joka ilmeni toistuvina karkotuksina.¹⁰⁹ Muistitieto nosti esille historiassa ohitettuja pakkosiirtoja. Monet vuonna 1947 Inkeristä lähtökäskyn¹¹⁰ saaneista inkerinsuomalaisista muuttivat Viroon. Seuraavana vuonna 1948 heidät pakkosiir-

¹⁰⁴ H446.

¹⁰⁵ Esim. H438; H431; H432a; H449. Myös Flink 2010; Rautajoki 2020.

¹⁰⁶ H454; myös mm. H431; 432.

¹⁰⁷ Esim. H451; H452.

¹⁰⁸ H453.

¹⁰⁹ H452.

¹¹⁰ Esim. H451a; H432b; H436; H454; H782; H436. Gildi 2007, 138–140.

rettiin Virostakin.¹¹¹ Pian inkerinsuomalaisten rekrytointi Karjalan työmaille lopetettiin, ja vuonna 1950 heidät karkotettiin Karjalan rajavyöhykkeeltä.¹¹² Kyseisiä pakkosiirtoja on tutkittu vähän. Niistä on ainoastaan mainintoja tutkimuksissa, eikä karkotettujen määrää tiedetä.¹¹³ Kyseisiä pakkosiirtoja voikin nimittää unohdetuiksi karkotuksiksi.

Inkeriläismies kuvasi haastattelussaan, kuinka hän saapui pakolaisena Viroon, josta hänet karkotettiin Karjalaan. Karkotusjunasta hän löysi tulevan vaimonsa, jonka kanssa he palasivat Karjalasta Viron kautta Inkeriin:

Kävelimme niin paljon. Vaimo sanoi, että oma maja on parempi vieläkin. Mennään kottii! Ei päästy kotiseudulle ennen kuin Teräs-Jooseppi kuoli. Piti 17 vuotta kiertää, siellä ja täällä.¹¹⁴

Asumisrajoitukset pitivät Inkerin, rajaseudut ja suuret kaupungit inkerinsuomalaisilta kiellettyinä alueina. Niihin he pystyivät asettumaan vasta ”Teräs-Joosepin” eli Stalinin kuoltua vuonna 1953. Tämä tarkoitti 1940-luvun alussa pakkosiirretyille yli 15 vuoden pakkosiirtolaisuutta ja 1930-luvun alussa karkotetuille neljännesvuosisadan karkotusaikaa.

Neuvostoliiton viimeisen, vuonna 1989 toteutetun väestönlaskennan mukaan maassa asui 67 300 suomalaista, joista valtaosa oli inkerinsuomalaisia. Karjalassa suomalaisia asui 18 400, Virossa 16 600, Leningradin alueella ja historiallisessa Inkerissä 17 300 ja muualla 15 000. Luvut kuvastavat inkerinsuomalaisten diasporan lisäksi paluuta Inkeriin ennen paluumuuton alkua Suomeen. Tänä päivänä historiallinen Inkerinmaa on tyhjentynyt inkerinsuomalaisista paitsi pakkosiirtojen myös Suomeen suuntauneen paluumuuton seurauksena.

¹¹¹ Esim. H431; H432a; H451a; H452; H454; H782. Flink 2010, 248–249.

¹¹² Gildi 2007, 142.

¹¹³ Gildi 2007, 138–142; Flink 2010, 248–249.

¹¹⁴ H593.

Inkerinsuomalaisten väestönsiirtojen ja Stalinin terrorin historiaa.

1926	Neuvostoliitossa asui noin 115 000 inkerinsuomalaista. ¹¹⁵
1929–1931	Arviolta 18 000 inkerinsuomalaista karkotettiin Inkeristä. ¹¹⁶
1935–1936	Neuvostoliiton raja-alueet tyhjennettiin noin 27 000–28 000 inkerinsuomalaisesta.
1937–1938	Noin 20 000 teloitettiin terrorissa. ¹¹⁷
1940	Muurmanniin karkotettuja pakkosiirrettiin Itä-Karjalaan ja Siperiaan.
1941–1943	Piiritetystä Leningradista pakkosiirrettiin yli 28 000 suomalaista Siperiaan.
1942	Miehiä siirrettiin työarmeijaan.
1943–1944	Saksan valtaamasta Inkeristä siirrettiin yli 63 000 inkeriläistä Suomeen.
1941–1943	Tuhansia Saksaan vapaaehtoiseen ja pakkotyöhön. ¹¹⁸
1941–1943	Miehikkälän keskitysleirille 341 inkeriläissiviiliä Suomen valtaamasta Pohjois-Inkeristä vuonna 1941. Heidät sijoitettiin maatiloille vuonna 1942 ja pakkopalautettiin vuosina 1944–1945.
1944–1947	Noin 55 000 palasi tai palautettiin Suomesta Neuvostoliittoon ja kyyditettiin Inkerin ohi Keski-Venäjälle karkotukseen.
1945	Suomalaisperheisiin sijoitetut 330 orpoa pakkopalautettiin ja vietiin lastenkoteihin.

115 Väestölaskennan mukaan. Matley 1979.

116 Suomen Inkeri-liiton arvio vuodelta 1935.

117 Gildi 2007.

118 Nevalainen 1992, 269. Asiaa ei ole tutkittu kunnolla. Inkerinsuomalaisia joutui ilmeisesti venäläisten joukossa pakkotyöhön. Osa palasi Saksasta Suomeen ja osa Neuvostoliittoon, esim. H456.

1944–1950	Suomen puolella taistelleista inkeriläissotilaista noin 770 luovutettiin tai palasi Neuvostoliittoon, jossa he saivat 10–25 vuoden tuomioita.
1947	Inkeriin palanneet karkotettiin. Lukumäärä ei ole tiedossa.
1948	Inkerinsuomalaiset karkotettiin Virosta. Lukumäärä ei ole tiedossa.
1948–1950	Noin 21 000 värvättiin ja muutti Karjalaan. Karkotus raja-alueelta vuonna 1950.
1954	Määräys ikuisesta karkotuksesta ja asuinpaikkarajoitukset kumottiin.
1990	Venäjänsuomalaiset saivat paluumuutto-oikeuden Suomeen. Yli 30 000 muuttanut.
1993	Venäjä tunnusti venäjänsuomalaisten kansanmurhan ja rehabilitoi heidät.

Totaalinen pakkosiirto ja monet karkotukset

Inkerinsuomalaiset kokivat Neuvostoliitossa totaalisen pakkosiirron, johon liittyi raja-alueiden ja Inkerin tyhjentäminen suomalaisista, inkerinsuomalaisen kulttuurin tuhoaminen, laajat asuinrajoitukset, työarmeija ja pakkotyö. Inkerinsuomalaisia pakkosiirrettiin 1930-luvulla, koska he kuuluivat hyvinvoiviin talonpoikiin ja poliittiseen oppositioon. Väestö haluttiin pakottaa kolhooseihin ja alistaa Stalinin valtaan, ja inkerinsuomalaisia epäiltiin epäluotettaviksi. Talonpoikien massakarkotukset aiheuttivat osaltaan maataloustuotannon romahtamisen, nälänhädän ja neuvostojärjestelmän horjumisen.¹¹⁹ Inkerinsuomalaisten pakkosiirrot johtivat heidän diasporaansa Neuvostoliiton sisällä valvottuihin pakkotyön ja karkotuksen oloihin.¹²⁰ Suomalaisten pakkosiirron motiivina toisen maailmansodan aikana Leningradin alueelta oli ennal-

119 Mm. Hlevnjuk 2015, 153–169.

120 Mm. Reuter 2020a.

taehkäistä heidän siirtymistään sodassa Suomen puolelle. Inkerinsuomalaisten taistelemista Suomen puolella neuvostojohdosta ei saanut kuitenkaan täysin estettyä.

Rauhanehtojen mukaan Suomi luovutti mahdollisimman monen puolellaan taistelleista inkeriläissotilaista, suomalaisiin perheisiin adoptoiduista orvoista ja väkisin tuoduista neuvostokansalaisista. Valtiovalta yritti hoitaa inkeriläiset päiväjärjestyksestä nopeasti ja vähin äänin niin, etteivät suhteet Neuvostoliittoon kärsisi. Rauhanehtoja sovellettiin paikoin tiukemmin kuin ne olisivat Suomea velvoittaneet. Inkeriläisten paluu vuosina 1944–1947 muuttui pakkosiirroksi rajan takana, kun Inkeriin paluun sijasta inkeriläiset kyyditettiin Keski-Venäjälle karkotukseen. Osalla kantasuomalaisista, kuten presidentti Mauno Koivistolla, oli ”huono omatunto” tapahtuneesta tai he kokivat ”kunniavelkaa” inkeriläisiä kohtaan, mikä vaikutti paluumuutto-oikeuden saamiseen Suomeen vuonna 1990.¹²¹

Muistitieto nosti esille pakkosiirtojen toistuvuuden inkerinsuomalaisten elämänhistorioissa, joihin saattoi kuulua kolmekin karkotusta elämän aikana. Karkotukset olivat laajoja ja kohdistuivat käytännössä kaikkiin inkerinsuomalaisiin Neuvostoliitossa 1930- ja 1940-lukujen aikana. Haastattelut toivat esille jopa unohdettuja pakkosiirtoja, kuten inkerinsuomalaisten pakkosiirron Muurmannista 1940-luvun alussa, Inkeristä vuonna 1947 ja Viirasta vuonna 1948. Näitä karkotuksia voi kuvata unohdetuiksi karkotuksiksi, sillä niistä on vain lyhyitä mainintoja tutkimuksessa eikä karkotettujen määriä tiedetä. Inkerinsuomalaisten karkotushistoriassa on yhä suuria tutkimattomia alueita.¹²²

121 Flink 2010.

122 Kiitokset väitöskirjan ohjaajilleni professori Ilkka Armiselle ja dosentti Ulla-Maija Peltoselle. Kiitän Koneen Säätiötä, Suomen Kulttuurirahastoa ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraa tuesta. Kiitos inkerinsuomalaisille karkotetuille, jotka ovat kertoneet elämästään haastatteluissa.

Lähteet

- Arendt, Hannah (2013) *Totalitarismin synty*. Tampere: Vastapaino.
- Barnes, Steve (2011) *Death and redemption. The Gulag and the shaping of Soviet society*. Princeton: Princeton University Press.
- Flink, Toivo (2017) Inkeriläiset Suomessa. Suhdanteita ja politiikkaa. Kansalliskirjasto. Tiellä sananvapauteen -sivusto. <https://sananvapauteen.fi/artikkeli/2787> (haettu 20.1.2021).
- Flink, Toivo (2010) Kotiin karkotettavaksi. Inkeriläisen siirtoväen palautukset Suomesta Neuvostoliittoon vuosina 1944–1955. Historiallisia toimituksia 251. Saarijärvi: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Gildi, Leonid (2007) *Inkerinsuomalaisten kohtalo. Suomalaisten salattu kansanmurha Venäjällä ja sen seuraamukset vuosina 1930–2002*. Helsinki: Inkeriläisten sivistyssäätiö.
- Hlevnjuk, Oleg (2015) *Stalin. Diktaattorin uusi elämäkerta*. Yale University. Helsinki: Otava.
- Juntunen, Alpo (1983) *Suomalaisten karkottaminen Siperiaan autonomian aikana ja karkotetut Siperiassa. Siirtolaisuustutkimuksia A10*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Jääskeläinen, Juhani (1982) *Inkerin kirkon tuho Stalinin pakkokollektivisoinnissa*. Helsinki: Alea-kirja.
- Jääskeläinen, Juhani (2011) *Jäähyväiset Inkerinmaalle*. Vantaa: Best Service.
- Kaivola-Bregenhøj, Annikki (1999) Life as narrative. Ingrian-Finns tell about their vicissitudes. Teoksessa Markku Teinonen & Timo Virtanen (toim.) *Ingrians and neighbours. Focus on the eastern Baltic Sea region*. Helsinki: Finnish Literature Society, 48–60.
- Kansallismuseo (2020) Inkeriläiset – unohdetut suomalaiset. <https://www.kansallismuseo.fi/fi/naeyttelyt/inkerilaiset-unohdetut-suomalaiset> (haettu 9.2.2022).
- Kauppala, Pekka (2011) *Paluu vankileirien teille. Suomesta Neuvostoliittoon luovutettujen kohtalo 1945–1955*. Helsinki: Gummerus.
- Kurko, Kaarlo (1943) *Inkerin suomalaiset GPU:n kynsissä. Karkoitettujen kirjeitä*. Porvoo, Helsinki: WSOY.
- Lahti-Argutina, Eila (2001) Olimme joukko vieras vaan. Venäjänsuomalaiset vainouhrit Neuvostoliitossa 1930-luvun alusta 1950-luvun alkuun. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Lappalainen, Tarja & Martti Turtola (2019) *Stalinin tappamat. Muurmännin suomalaisten pitkä ja musta yö*. Jyväskylä: Docendo.
- Lepola, Outi (1997) *Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi. Monikulttuurisuus, kansalaisuus ja suomalaisuus maahanmuuttopoliittisessa keskustelussa*. Sosiologian väitöskirja. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 787. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Leskinen, Sanna Maarit (2007) *Siellä koti, minne viedään. Inkeriläiset ja itäkarjalaiset lapset suomalaisissa yksityisperheissä 1941–1945* Valvontakomissiolle tammikuussa 1945 tehtyjen anomusten mukaan. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Lynne, Viola (2007) *The unknown Gulag. The lost world of Stalin's special settlements*. Oxford: Oxford University Press.
- Martin, Terry (1998) The origins of Soviet ethnic cleansing. *The Journal of Modern History* 70:4, 813–861.
- Matley, Ian (1979) Dispersal of the Ingrian Finns. *Slavic Review* 38:1, 1–16.
- Mietinen, Helena (2004) *Menetetety kodit, elämät, unelmat. Suomalaisuus paluumuuttajastatukseen oikeutettujen venäjänsuomalaisten narratiivissa*

- itseäänärittelyssä. Sosiaalipsykologian väitöskirja. Sosiaalipsykologisia tutkimuksia 11. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Mutanen, Pekka (1999) *Vaiennetut sotilaat*. Helsinki: Ajatus.
- Nevalainen, Pekka (1990) *Inkeriläinen siirtoväki Suomessa 1940-luvulla*. Helsinki: Otava.
- Peltonen, Ulla-Maija (2020) *Barbaria ja unohdus. Historian kipujälkiä*. Turenki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.
- Polian, Pavel (2004) *Against their will. The history and geography of forced migrations in the USSR*. Budapest ja New York: Central European University Press.
- Portelli, Alessandro (2015) What makes oral history different. Teoksessa Robert Perks & Alistair Thomson (toim.) *The oral history reader*. Routledge, 48–58.
- Rautajoki, Reijo (2020) *Vaiettu vaellus. Inkeriläisten leirit 1942–1944*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Reuter, Anni (2019) Inkerinsuomalaisten hiljaista vastarintaa 1930-luvun Neuvostoliitossa. Outi Autti & Veli-Pekka Lehtola (toim.) *Hiljainen vastarinta*. Tampere: Tampere University Press, 131–162.
- Reuter, Anni (2020a) ”Kansaamme pirstotaan”: Inkerinsuomalaisten karkotukset ja diaspora Neuvostoliitossa 1930-luvun kirjeissä kuvattuna. *Historiallinen Aikakauskirja* 1/2020, 5–19.
- Reuter, Anni (2020b) Vastakertomuksia karkotuksesta. Inkerinsuomalaisten muistitieto pakkosiirroista Siperiaan toisen maailmansodan aikana. *Ennen ja nyt* 20:3, 43–63.
- Reuter, Anni (2021) Family histories of Soviet exile and terror. The case of Ingrian Finnish memory culture. *Ethnologia Scandinavica* 51:5, 181–211.
- Riionheimo, Helka (2007) Muutoksen monet juuret. Oman ja vieraan risteytyminen Viron inkerinsuomalaisten imperfektinmuodostuksessa. Suomen kielen väitöskirja. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1107. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ro'i, Yaacov (2009) The transformation of historiography on the ”punished peoples”. *History & Memory* 21:2, 150–176.
- Sherbakova, Irina (1991) The Gulag in memory. Teoksessa Passerini Luisa (toim.) *Memory and totalitarianism*. International yearbook of oral history and life stories 1. New York: Oxford University Press, 103–115.
- Sihvo, Hannes (1992) Inkerinmaata ja inkeriläisiä kirjallisuudessa. Teoksessa Pekka Nevalainen & Hannes Sihvo (toim.) *Inkeri. Historia, kansa, kulttuuri*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 319–342.
- Suni, Leo (1995) Inkerin kova kohtalo. Teoksessa Mauno Jokipii (toim.) *Itämeren suomalaiset. Heimokansojen historiaa ja kohtaloita*. Jyväskylä: Atena, 213–230.
- Takala, Irina (2017) ”Ikimuistosen läksyn me kaikille luemme”. Suuren terrorin kansallisuusoperaatioiden erityispiirteitä Karjalassa. *Historiallinen Aikakauskirja* 3/2017, 291–302.
- Wijermas, Mariëlle (2018) *Memory politics in contemporary Russia. Television, cinema and the state*. New York: Routledge.
- Zemskov, Viktor (2005) *Spetsposelentsy v SSSR, 1939–1960*. Moskova: Nauka.